

ETERNELE MITURI ALE LUI EMIL LOTEANU

Dr. hab. Ana-Maria PLĂMĂDEALĂ

Emil Loteanu este cel mai cunoscut cineast din Moldova, ale cărui filme au avut o rezonanță spirituală în toată lumea, el cucerind Olimpul celei de a șaptea arte prin revelațiile filozofico-estetice ale sufletului său ancestral. Adeptul concepției predominării cosmogoniei artistice drept o forță supremă de purificare și de prosperare a neamului, Emil Loteanu a adus în palmaresul studioului „Moldova-film”, iar mai târziu și „Mosfilm”-ului, distincțiile de aur și argint ale prestigioaselor festivaluri internaționale din Spania, Italia, Franța, Iugoslavia. Iar o „Șatră urcă la cer” a cucerit și continentul american – un eveniment rarisim în istoria artei cinematografice din fosta URSS.

Născut la 6 noiembrie 1936 în satul Clocușna din Basarabia, în 1944 se refugiază împreună cu familia în România, frecventând la București celebrul Liceu „Sf. Sava”. La numai 16 ani se repatriază la baștină (pe atunci deja RSSM), ademenit, ca și alți intelectuali din Occident, de utopiile comuniste axate pe revigorarea celui mai ispititor vis al omenirii – mitul reînnoirii secolului de aur. Debutul său, în 1956, cu volumul de poezii „Zbucium” a semnalat venirea în cultura națională a unei sensibilități lirice efervescente, animată de căutarea frenetică a idealului, a absolutului.

După absolvirea în 1963 a Institutului Unional de Cinematografie din Moscova (clasa lui Grigorii Roșali), eternele interogații ale tânărului artist sunt extrapolate cu ardoare în spațiul polifonic ce-i va găzdui plener imaginația și creația artistică – cinematografia. Inițierea lui Emil Loteanu în cea de a șaptea artă se desfășoară sub cerul înstelat al neoromantismului anilor 1960, călăuzit de aspirația majoră a revenirii artei la etern și universal. Devenind un adept pasional al acestor nobile crezuri, regizorul își ancorează creația în coordonatele semnificative ale miturilor ontice ale omenirii.

Astfel, în debutul său cinematic „Așteptați-ne în zori” (1963) cu subtitlul semnificativ „Odiseea celor șase”, Emil Loteanu, prin inițierea în sfera marelor vise și imenselor sacrificii umane, îmbrățișează mitul eternei revoluții. Metatema romantică a rebeliunii, ca un dat imuabil al sufletului nobil, precum și nostalgia sacrificiului eroic al omului modern, persistă și în cea de a doua peliculă, axată

pe visul schimbării lumii, „Această clipă” (1968), impresionantă prin cântarea eroismului etern al sufletului uman.

Mitul eternei reînnoiri călăuzește regăsirea de către regizor a „tainicului drum spre interior” (Novalis) în contextul unui entuziasm artistic unic al atmosferei de o creativitate debordantă a „renașterii etnice”. Asimilând cu brio ambele neotendințe în vogă ale anilor 1960 – neoromantismul și neofolclorismul, dilogia lui Loteanu „Poienile roșii” (1966) și „Lăutarii” (1971) prezintă o redescoperire cinematografică a sufletului etnic în spațiul ontic al mitului pastoral și mitului creației.

Și „Poienile roșii”, și „Lăutarii” se realizează virtualităților generoase ale unei balade cinematografice înscrise în scenariul inițiativ al filmului-călătorie. În ambele filme, subtextul eclipsând textul, se întreprinde căutarea tărâmului fermecat al idealurilor naționale care în prima peliculă se regăsește în poienile roșii, iar în cea de a doua în imperiul mirific al creației populare. Fiind două întrupări efervescente ale neoromantismului cinematic al anilor 1960, cu precădere de sorginte mitologică, filmele se întâlnesc în spațiul confesional al destăinuirii inimii în zona exaltării „sentimentului românesc al ființei” (C. Noica). Astfel, în inspirata sa dilogie Emil Loteanu reușește să înalțe existența națiunii la ideea majoră a supraviețuirii idealurilor ancestrale.

Însă anume atunci, când sufletul înaripat al cineastului a cunoscut beatitudinea împlinirii visului primordial de a răzbate în univers prin promovarea frumuseții spirituale și morale a neamului său și prin dezvăluirea lumii întregi a culmilor creativității sale excepționale, s-a întâmplat acea catastrofă culturală în urma căreia Emil Loteanu, ca și ceilalți artiști reputeți, „vinovați” de virtuțile etice și estetice ieșite din comun ale marelor sale talente, a fost izgonit din republică dacă nu de jure atunci de facto. Fiind sortit, pentru a supraviețui, să ia drumul pribegiei, Emil Loteanu a fost constrâns să accepte condițiile dure ale concernului „Mosfilm”, celebru prin spiritul său de acerbă concurență.

Copleșitorul dor de patrie a determinat speranța sublimării în spațiul mirific al mitului eternei libertăți, generând o pronunțată tentă melancolică a trăirilor personajelor și o dezlănțuire fascinantă a polifoniei filmice în opera cinematografică „Șatra” (1975). În subtextul acestor exaltări artistice se ascundea dorința nestăvilită a celui izgonit de a recuceri patria pierdută.

„Șatra” respiră aerul libertății nemărginite a unui popor care trăiește în preajma eternei copilării cu sentimentul ei nealterat al sărbătorii vieții. Cânt

tecul și dansul, prin care vorbește filmul, sfidează convențiile sociale întru destăinuirea celor mai tainice zone ale sufletului uman în spațiul misterios și mitic al extazului creator. Filmul a cucerit lumea anume prin frumusețea coplesitoare a naturii, prin suava feminitate a eroinei filmului Rada și bărbăția demnă a lui Zobar, prin forța trăirilor pasionale și nostalgia răscolitoare a muzicii.

În 1978, Loteanu, inspirat de data aceasta de filiațiile neoromantice descoperite în opera tânărului Cehov „Drama la vânătoare”, se avântă într-o ecranizare axată pe o altă metaidee ontică, cea a mitului eternului feminin. Deși în „Dulcea și tandra mea fiară” (1978) se distinge o oarecare neconcordanță dintre conținut și formă, pelicula se impune, totuși, prin originalitatea tratării iubirii neîmplinite și descoperirea unor fațete nebănuite și a unor elanuri neștiute ale măiestriei celebrilor actori Oleg Iankovski, Leonid Markov, Chiril Lavrov, precum și a sculptorului har al lui Eugen Doga, întruchipat mirific în genialul vals. Ceea ce confirmă cu brio o rară intuiție regizorală, care îi conduce pe coechipierii săi în zonele unde se revarsă într-o fascinantă confesiune lirică crezurile și mesajele lor artistice.

În anii 1980, semnând o răsturnare violentă a destinului său creator, se consolidează distorsiunea conștiinței artistice a cineastului. În consecință, renegând mesajul spiritual al filmului de autor, Emil

Loteanu îmbrățișează modelul filmului comercial.

Or, experiența necruțătoare a exilului răsăritean generează o acută criză de creație în urma căreia aspirația majoră a cunoașterii sufletului uman a fost eclipsată de spectacolul suprafeței al supraproduțiilor cinematografice. Filmele „Ana Pavlova” (1981) și „Luceafărul” (1986), culminând cu „Găoacea” (1992) sunt mostre elocvente ale sfâșierii eului creator al regizorului.

„Deceniul negru” (anii 1990-2000) a însemnat pentru Loteanu năruirea speranței oricărei activități artistice, deci, a estompat participarea lui la un dialog cu propriul neam și omenire. Emil Loteanu a pierdut unica pentru el șansă de supraviețuire și împăcare cu universul imperfect prin catharsisul creației. Calvarul mușeniei artistice l-a devastat, ucigându-l.

A murit la 18 aprilie 2003, răpus de imuabilitatea destinului tragic al unui adevărat romantic, neîmblânzit de conjunctura timpului, neîmpăcat cu epoca pragmatică ce devora cu voluptate idealurile sublime, dezaproband aspirațiile eterne ale sufletului uman spre ascensiunea spirituală...

Creația lui Emil Loteanu se situează implicit în ipostaza unui arhetip artistic cu inepuizabilele valențe ale unei opere deschise, marcând o culme în evoluția culturii cinematografice nu numai pentru Republica Moldova, ci și pentru întreaga Europă.

Gherasim zugrav. *Soborul Îngerilor*; 1790